

Кримінальне право та кримінологія

УДК 343.851

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20648122>

Кримінологічні засади запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ в умовах воєнного стану

Лекарь Ангеліна Сергіївна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри фінансового та податкового права

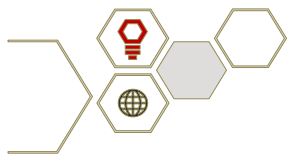
Державного податкового університету, м. Ірпінь, Україна,

<https://orcid.org/0009-0009-7645-2752>

Прийнято: 21.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

Анотація. У статті здійснено комплексне дослідження кримінологічних засад запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ в умовах воєнного стану. Встановлено, що в сучасних умовах розвитку фінансової системи України небанківські фінансові установи відіграють важливу роль у забезпеченні економічної стабільності держави, розширенні доступу населення до фінансових послуг, розвитку кредитування, страхування, фінансового лізингу, факторингових операцій та інших видів фінансової діяльності. Водночас активний розвиток зазначеного сегмента фінансового ринку супроводжується виникненням і поширенням значної кількості криміногенних ризиків, що створюють реальну загрозу фінансовій безпеці держави та ефективному функціонуванню економічної системи.

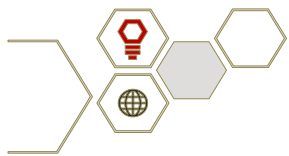
Обґрунтовано, що в умовах воєнного стану криміногенна ситуація у сфері діяльності небанківських фінансових установ зазнала істотних змін, що

пов'язано з виникненням нових соціально-економічних, організаційно-управлінських та інформаційно-технологічних факторів. Воєнні дії спричинили погіршення економічного становища населення, збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, підвищення рівня безробіття, посилення соціальної напруженості та трансформацію механізмів функціонування фінансового сектору. Зазначені процеси зумовили появу нових форм злочинної діяльності у фінансовій сфері, а також удосконалення вже існуючих кримінальних схем.

Визначено, що найбільш поширеними кримінальними ризиками у сфері діяльності небанківських фінансових установ залишаються шахрайство, незаконне заволодіння фінансовими активами, використання фіктивних фінансових операцій, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, зловживання службовим становищем, використання підроблених документів, кіберзлочинність та інші форми протиправної діяльності. Встановлено, що в умовах цифровізації фінансового сектору особливої актуальності набуває проблема використання інформаційно-комунікаційних технологій для вчинення кримінальних правопорушень, що суттєво ускладнює процес їх виявлення та документування. Зроблено висновок, що запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ в умовах воєнного стану має здійснюватися шляхом формування багаторівневої системи кримінологічного забезпечення фінансової безпеки держави, яка передбачатиме адаптацію існуючих механізмів протидії кримінальним проявам до сучасних викликів та загроз.

Ключові слова: кримінологія, запобігання кримінальним правопорушенням, небанківські фінансові установи, воєнний стан, кримінологічна безпека, фінансова безпека, детермінанти злочинності, ризик-орієнтований нагляд.

Criminological foundations for preventing criminal offenses in the activities of non-banking financial institutions under martial law

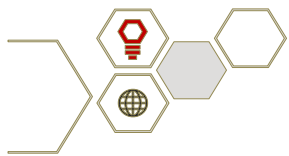
Angelina Lekar,

Candidate of Law, Associate Professor of the Department
of Financial and Tax Law, State Tax University

<https://orcid.org/0009-0009-7645-2752>

Abstract. The article has a comprehensive investigation of criminological ambushes and criminal offenses in the sphere of activity of non-banking financial institutions in the minds of the military camp. It has been established that in current minds the development of the financial system of Ukraine, non-banking financial institutions play an important role in ensuring the economic stability of the state, expanding the population's access to financial services, development of lending, insurance, financial leasing, factoring operations and other types of financial activities. Currently, the active development of a certain segment of the financial market is accompanied by the emergence and expansion of a significant number of crime risks, which pose a real threat to the financial security of the state and the effective functioning of the economical system.

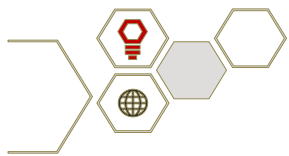
It is confirmed that in the minds of the military, the criminogenic situation in the sphere of activity of non-banking financial institutions has recognized significant changes, which are associated with the guilt of new socio-economic, organizational-managerial and information-technological factors. The war operations caused a decline in the economic situation of the population, an increase in the number of internal movements of people, a rise in the unemployment rate, and increased social tensions. transformation of the functioning mechanisms of the financial sector. These processes signaled the emergence of new forms of malicious activity in the financial sector, as well as the strengthening of already existing criminal schemes.

It is determined that the greatest criminal risks in the sphere of activity of non-banking financial institutions are swindling, illegal seizure of financial assets, and the creation of fictitious financial transactions, laundering of income gained by malicious means, malicious exploitation of official positions, theft of detailed documents, cyber-malfeasance and other forms of illegal activity. It has been established that in the minds of digitalization of the financial sector, the problem of using information and communication technologies for committing criminal offenses is of particular relevance, and the process is inherently complex. revelation and documentation. It has been established that the prevention of criminal offenses in the sphere of activity of non-banking financial institutions in the minds of the military may lead to the formation of a rich system of criminological security financial security of the state, which is subject to adaptation of essential mechanisms against criminal manifestations to current outbreaks and threats.

Keywords: criminology, crime prevention, non-banking financial institutions, military establishment, criminological safety, financial safety, determinants of malignancy, risk-oriented observations.

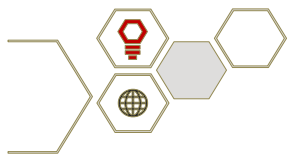
Постановка проблеми. Сучасний розвиток фінансової системи України характеризується активним розширенням ринку небанківських фінансових послуг, який виступає важливим елементом національної економіки та забезпечує надання різноманітних фінансових продуктів і послуг для фізичних та юридичних осіб. Небанківські фінансові установи здійснюють діяльність у сфері кредитування, страхування, фінансового лізингу, факторингу, надання фінансових гарантій, послуг з переказу коштів та інших фінансових операцій, сприяючи підвищенню рівня фінансової доступності й розвитку економічних відносин. Разом із позитивними тенденціями розвитку зазначеного сегмента фінансового ринку спостерігається виникнення значної кількості криміногенних ризиків, пов'язаних із функціонуванням небанківських фінансових установ. Особливості організації діяльності таких установ, значні

обсяги фінансових ресурсів, використання сучасних інформаційних технологій та специфіка механізмів фінансових операцій створюють умови для виникнення та реалізації різноманітних злочинних схем [1, с. 126-127].

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах воєнного стану, коли внаслідок повномасштабної збройної агресії проти України відбулися істотні зміни соціально-економічного середовища, трансформація фінансової системи та переорієнтація державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки. Воєнний стан супроводжується складними економічними процесами, зокрема скороченням обсягів виробництва, зростанням інфляції, зниженням доходів населення, збільшенням безробіття, внутрішньою міграцією населення та зміною структури споживчого попиту. Такі процеси суттєво впливають на стан криміногенної ситуації у сфері діяльності небанківських фінансових установ, сприяючи появі нових видів кримінальних правопорушень і модернізації вже існуючих способів протиправної діяльності [2, с. 42]. Зокрема, спостерігається активне використання дистанційних фінансових технологій, електронних платіжних систем та цифрових сервісів, що поряд із позитивними аспектами створює додаткові можливості для вчинення шахрайських дій, незаконного використання фінансових ресурсів, відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, кіберзлочинів та інших кримінальних правопорушень.

Проблема також ускладнюється високим рівнем латентності правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ. Значна частина таких кримінальних проявів залишається поза межами офіційної статистики через складність механізмів їх вчинення, використання сучасних цифрових технологій, транснаціональний характер окремих злочинних схем та недостатній рівень ефективності системи їх виявлення. Незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, присвячених питанням фінансової безпеки, економічної злочинності та кримінологічного забезпечення запобіжної діяльності, проблематика формування кримінологічних засад

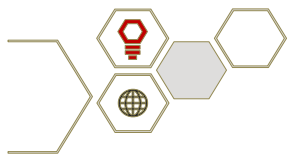
запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ в умовах воєнного стану залишається недостатньо дослідженою. Особливо це стосується розроблення комплексних моделей кримінологічного запобігання, які враховували б сучасні виклики, пов'язані з воєнними умовами функціонування фінансового сектору [3, с. 274].

У зв'язку з цим виникає необхідність проведення комплексного наукового дослідження кримінологічних засад запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ з метою визначення основних криміногенних факторів, удосконалення механізмів протидії злочинності та формування ефективної системи забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання кримінологічного забезпечення фінансової безпеки, детермінації економічної злочинності та запобігання правопорушенням у фінансовій сфері досліджувалися у працях Г. С. Буги, О. Б. Васильчишина, М. Гузь, О. Короленко, В. М. Купрієнка, Ю. Костенка, І. С. Панасюка, О. М. Рєзніка, Е. П. Соловйова та інших науковців.

Окремі аспекти функціонування небанківських фінансових установ, організації державного контролю та забезпечення фінансової безпеки досліджувалися представниками фінансово-правової науки. Проте переважна більшість досліджень здійснювалася в умовах відносної економічної стабільності та не враховувала особливостей функціонування фінансового сектору в умовах воєнного стану.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність наукових досліджень у сфері фінансової безпеки, економічної злочинності та кримінологічного забезпечення запобіжної діяльності, недостатньо дослідженими залишаються питання формування комплексних кримінологічних засад запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ в умовах воєнного стану. Потребують подальшого наукового обґрунтування

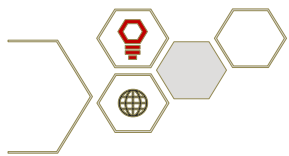

механізми виявлення сучасних криміногенних факторів, особливості трансформації злочинних практик у цифровому середовищі та розроблення ефективних моделей запобіжного впливу з урахуванням сучасних викликів функціонування фінансового сектору України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження кримінологічних засад запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ в умовах воєнного стану, визначення основних криміногенних детермінант та обґрунтування напрямів удосконалення системи їх запобігання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні умови функціонування фінансової системи України характеризуються складними трансформаційними процесами, що зумовлені як внутрішніми соціально-економічними чинниками, так і наслідками повномасштабної збройної агресії проти України. Особливе місце у структурі фінансового ринку держави посідають небанківські фінансові установи, які забезпечують функціонування важливих механізмів фінансового посередництва та надання широкого спектра фінансових послуг. Їх діяльність охоплює кредитування, страхування, фінансовий лізинг, факторинг, надання фінансових гарантій, операції з переказу коштів та інші види фінансової діяльності. У сучасних умовах небанківські фінансові установи виступають важливим елементом забезпечення фінансової доступності населення та підтримки економічної стабільності держави [4].

Разом із позитивними тенденціями розвитку зазначеного сектору фінансової системи зростає рівень криміногенних ризиків, що супроводжують його функціонування. Особливу актуальність ця проблема набуває в умовах воєнного стану, коли відбувається суттєва трансформація механізмів економічної діяльності та змінюється характер злочинних проявів у фінансовій сфері. Воєнний стан створює додаткові умови для виникнення нових криміногенних загроз, що пов'язано зі зміною структури соціально-

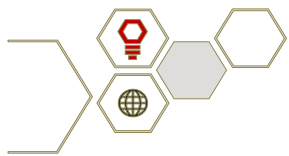

економічних процесів, посиленням економічної нестабільності, зростанням міграційних процесів, збільшенням рівня соціальної вразливості населення та поширенням кризових явищ [5, с. 126].

Кримінологічні засади запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ необхідно розглядати як комплекс взаємопов'язаних теоретичних положень, принципів, організаційно-правових механізмів та практичних заходів, спрямованих на виявлення, усунення або нейтралізацію причин і умов, що сприяють виникненню кримінальних правопорушень. Такі засади мають базуватися на системному підході до дослідження причин злочинності, аналізі її структурних характеристик, прогнозуванні тенденцій розвитку криміногенної ситуації та формуванні ефективних механізмів протидії злочинним проявам [6, с. 402].

У кримінологічній науці загальновизнаним є положення про те, що злочинність має детермінований характер і виникає під впливом комплексу взаємопов'язаних факторів. Щодо сфери діяльності небанківських фінансових установ такі фактори можуть бути класифіковані на економічні, соціальні, організаційно-управлінські, правові та інформаційно-технологічні. До економічних факторів належать погіршення фінансового становища населення, нестабільність валютного ринку, інфляційні процеси, зниження рівня доходів громадян, скорочення інвестиційної активності та погіршення загальної економічної ситуації в державі. Воєнний стан значно посилив вплив зазначених чинників, що сприяло виникненню нових фінансових ризиків та збільшенню кількості протиправних діянь у сфері фінансових відносин. Унаслідок економічної нестабільності окремі суб'єкти фінансових відносин можуть використовувати незаконні способи отримання прибутку, приховування активів або уникнення фінансових зобов'язань [7, с. 168-169].

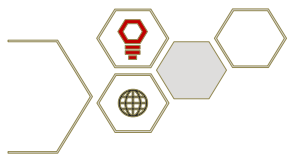
Соціальні фактори криміногенного впливу в умовах воєнного стану пов'язані зі збільшенням кількості внутрішньо переміщених осіб, зростанням рівня безробіття, психологічною напруженістю населення, зниженням рівня

соціальної захищеності та виникненням кризових явищ у суспільстві. В умовах невизначеності значна частина громадян стає більш вразливою до різноманітних шахрайських схем та незаконних фінансових операцій [8, с. 70]. Соціальна нестабільність також впливає на формування криміногенної мотивації осіб, які можуть вдаватися до протиправної діяльності з метою отримання матеріальної вигоди. Організаційно-управлінські фактори детермінації злочинності у сфері діяльності небанківських фінансових установ пов'язані з недоліками функціонування системи державного контролю, недостатньою ефективністю внутрішніх механізмів управління ризиками, формальним характером окремих процедур фінансового моніторингу та недосконалістю систем внутрішнього контролю. У період воєнного стану окремі контрольні механізми можуть функціонувати з обмеженнями, що створює додаткові можливості для реалізації кримінальних схем [9, с. 80].

Суттєвим фактором, який впливає на сучасний стан злочинності у сфері фінансових послуг, виступає цифровізація фінансового сектору. Активне використання електронних платіжних систем, дистанційного обслуговування клієнтів, електронних договорів та інших цифрових технологій, з одного боку, спрощує доступ до фінансових послуг, а з іншого — створює нові можливості для вчинення кримінальних правопорушень. Особливо небезпечними є кіберзлочини, пов'язані з несанкціонованим доступом до інформаційних систем, незаконним використанням персональних даних, створенням фіктивних електронних ресурсів та використанням шкідливого програмного забезпечення.

Аналіз сучасного стану кримінальних правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ дозволяє виокремити найбільш поширені види протиправної діяльності [10, с. 132]. До них належать фінансове шахрайство, привласнення або розтрата майна, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, службові зловживання, підроблення фінансової документації, незаконне використання платіжних інструментів та інші

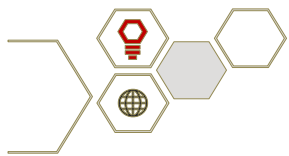

економічні правопорушення. В умовах воєнного стану також спостерігається поширення злочинних схем, пов'язаних із використанням гуманітарної допомоги, благодійних внесків, державних компенсаційних програм та соціальних виплат.

Слід враховувати, що значна частина кримінальних правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ характеризується високим рівнем латентності. Це пояснюється складністю механізмів їх вчинення, використанням багаторівневих схем приховування незаконної діяльності, міжнародним характером окремих фінансових операцій та труднощами виявлення таких правопорушень. Крім того, потерпілі не завжди звертаються до правоохоронних органів через недостатню обізнаність, недовіру до державних інституцій або відсутність впевненості у відновленні порушених прав [11, с. 105-106].

За таких умов особливого значення набуває формування ефективної системи кримінологічного запобігання. У кримінології традиційно виділяють загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний рівні запобіжної діяльності. Загальносоціальні заходи запобігання спрямовуються на усунення соціально-економічних причин злочинності та передбачають стабілізацію економічної ситуації, підвищення рівня зайнятості населення, підтримку малого й середнього бізнесу, розвиток фінансової грамотності населення та підвищення рівня соціального захисту громадян. В умовах воєнного стану важливе значення мають програми державної підтримки населення та суб'єктів господарювання, спрямовані на мінімізацію негативних наслідків економічної кризи [12, с. 379].

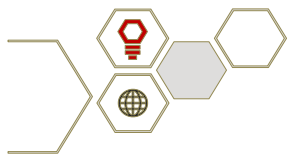
Спеціально-кримінологічні заходи запобігання передбачають здійснення цілеспрямованого впливу на криміногенні фактори, характерні саме для сфери діяльності небанківських фінансових установ. До таких заходів належать удосконалення систем фінансового моніторингу, розвиток ризик-орієнтованого нагляду, посилення внутрішнього контролю, впровадження

сучасних інформаційно-аналітичних систем, автоматизація процесів виявлення підозрілих фінансових операцій та удосконалення процедур ідентифікації клієнтів. Особливе значення має застосування ризик-орієнтованого підходу під час здійснення державного нагляду за діяльністю небанківських фінансових установ [13, с. 153-154]. Такий підхід дозволяє здійснювати концентрацію ресурсів контролюючих органів на найбільш ризикових напрямках діяльності, що сприяє підвищенню ефективності профілактичних заходів та своєчасному виявленню потенційних загроз.

Важливим напрямом запобігання кримінальним правопорушенням виступає також удосконалення взаємодії між правоохоронними органами, Національним банком України, органами фінансового контролю та суб'єктами первинного фінансового моніторингу. Ефективний обмін інформацією, проведення спільних аналітичних заходів, використання єдиних інформаційних систем та розроблення спільних стратегій протидії злочинності дозволяють значно підвищити результативність кримінологічної діяльності. Крім того, важливим напрямом удосконалення системи запобігання є розвиток механізмів кримінологічного прогнозування [14, с. 105-106]. Прогнозування дозволяє здійснювати оцінку можливих тенденцій розвитку криміногенної ситуації, своєчасно виявляти нові ризики та адаптувати систему державного реагування до сучасних викликів. Особливої актуальності це набуває в умовах воєнного стану, коли соціально-економічні процеси характеризуються високим рівнем динамічності та невизначеності [15, с. 269].

Таким чином, сучасна система кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ повинна мати комплексний характер, поєднувати різні рівні профілактичного впливу та враховувати особливості функціонування фінансового сектору в умовах воєнного стану. Лише системне поєднання організаційних, правових, економічних та інформаційних заходів дозволить

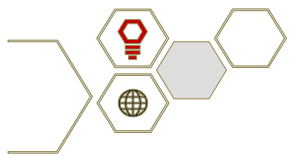

забезпечити належний рівень фінансової безпеки держави та мінімізувати криміногенні ризики у сфері діяльності небанківських фінансових установ.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що кримінологічні засади запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ в умовах воєнного стану формуються під впливом комплексу взаємопов'язаних соціально-економічних, правових, організаційно-управлінських та інформаційно-технологічних факторів. Воєнний стан істотно трансформував механізми функціонування фінансового сектору та сприяв виникненню нових криміногенних ризиків, пов'язаних із погіршенням економічної ситуації, збільшенням соціальної вразливості населення, активізацією процесів цифровізації та розширенням використання дистанційних фінансових технологій.

Встановлено, що кримінальні правопорушення у сфері діяльності небанківських фінансових установ характеризуються високим рівнем латентності, складністю механізмів їх реалізації та здатністю швидко адаптуватися до змін соціально-економічного середовища. Найбільш поширеними проявами протиправної діяльності залишаються фінансове шахрайство, незаконне використання фінансових активів, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, підроблення фінансових документів, зловживання службовим становищем та кіберзлочинність. В умовах воєнного стану спостерігається ускладнення злочинних схем та використання сучасних цифрових інструментів для приховування незаконної діяльності.

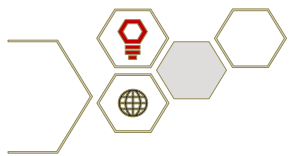
Обґрунтовано, що ефективність запобіжної діяльності значною мірою залежить від застосування комплексного підходу, який поєднує загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи впливу. Особливе значення мають удосконалення механізмів фінансового моніторингу, впровадження ризик-орієнтованого державного нагляду, посилення систем внутрішнього контролю небанківських фінансових установ,

розвиток інформаційно-аналітичного забезпечення та підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії. Перспективним напрямом удосконалення системи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ є формування багаторівневої моделі кримінологічного забезпечення фінансової безпеки держави, адаптованої до сучасних викликів воєнного стану. Така система повинна ґрунтуватися на своєчасному виявленні криміногенних ризиків, прогнозуванні тенденцій розвитку злочинності та розробленні ефективних механізмів нейтралізації факторів, що сприяють виникненню кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Буга Г. С. Забезпечення безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні: адміністративно-правові засади : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 404 с.
2. Єлісеєва О., Стоянов Г. Сучасний стан розвитку кредитних спілок України. *Фінансовий сектор*. 2013. № 4. С. 40–43.
3. Тахтай О. В. Становлення та розвиток механізму державного регулювання діяльності небанківських фінансових установ в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (12). С. 273–282.
4. Костенко Ю., Короленко О., Гузь М. Аналіз фінансової стійкості підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1758/1694>
5. Васильчишин О. Б. Фінансові злочини у фіскальній сфері як загроза економічній безпеці України. *Світ фінансів*. 2021. № 1(66). С. 124–137.
6. Мороз Ю. А. Детермінанти, що впливають на вчинення кримінальних правопорушень у сфері оподаткування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 3. Ч. 2. С. 399–404.

7. Тимошенко В. І. Теоретичні проблеми кримінології. Збірник наукових праць / уклад.: Тимошенко В. І. Київ: ФОП Маслаков, 2021. 300 с. С. 273.
8. Резнік О. М. Сутність та структура адміністративно-правового механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки України. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 2-2 (30). С. 69–72.
9. Панасюк І. С. Детермінанти скоєння кримінальних правопорушень у сфері діяльності кредитних спілок. *Правова позиція*. 2025. № 1 (46). С. 77–81.
10. Соловйов Е. П. Поняття та класифікація кримінальних правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ як основа формування методики їх розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 1-2. С. 130–139.
11. Купрієнко В. М., Тичина Д. М. Запобігання злочинам у сфері діяльності кредитних спілок в Україні: монографія. К. : 7БЦ, 2021. 140 с.
12. Тесленко Т. І. Характеристика небанківських фінансових установ та побудова бухгалтерського обліку в небанківських фінансових установах. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 2 (13). С. 376–380.
13. Макаренко Н. К. Запобігання професійній злочинності в Україні : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 455 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/20202>
14. Закалюк А. П. Курс сучасної управлінської кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/6735/1/Zakaliuk_t1.pdf
15. Панасюк І. С. Характеристика осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері діяльності кредитних спілок. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3. Ч. 2. С. 266–272. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/334464>